

МУГАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҮ

ISSN 2181-7138

№ 1-1 2020 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Аманжол АЯПОВ
Өсербай ӘЛЕЎОВ
Байрамбай ӨТЕМУРАТОВ
Қадирбай БЕКТУРДИЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Сарсен КАЗАХБАЕВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Айдын СУЛТАНОВА
Норбек ТАЙЛАКОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Бекзод ХОДЖАЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шөлкемлестиріушілер:
Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириу
Министрлиги, ӨЗПИИИ
Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хәм
хабар агентлиги тәрәпинен 2007-
жылы 5-мартта дизимге алынды
№ОА-044-санлы гууалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жууан қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Мугаллим хәм үзликсиз билимлендириу» журналынан алынды, деп көрсетиліуи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген маглыұматларға автор жууанкер.

Абдижалилова Ш.А., Кадирова Х.А., Кадирова А.А. Халқ педагогикасида миллий дунёқарашни шакллантириш	102
--	-----

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Эшқораев Қ.А., Норқулов А.Ғ., Наримбегова З.А. Математика фани тўғарақларини ташкил этиш ва ўтказиш бўйича услубий тавсиялар	106
Солаева М.Н., Эшқораев Қ.А., Сейтов А.Ж. Баъзи бир мисолларни ажойиб лимитлар ёрдамида ноанъанавий услублардан фойдаланиб ечиш усуллари	109
Халмухамедова М.А. Нақшбандия тариқати воситасида талабаларнинг касбий компетентлигини такомиллаштириш (технологик таълим мисолида)	113
Radjabov B.SH., Matmurodov A.K., Abdullayev SH. A. Aniq emas integralni xisoblash usullari mavzusni o'qitishda klaster metodidan foydalanish	118

БАСЛАЎЧИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Болиева Л.Ш. Мактабгача таълимда соғлом турмуш тарзини яратишда халқ ўйинлари ..	122
Шанасирова З.Ю. Мактабгача таълим мазмунини оширишда замонавий технологиялардан фойдаланишда кластер тизими	125
Каримжонов А., Жабборова О.М. Бошланғич синф ўқитувчиларининг компетентлик фаолиятини ривожлантиришнинг динамик тизими	128
Муталова Д.А. Мактабгача таълимда интерактив методлар – сифат ва кластер самарадорлик омили	131
Жабборова О.М., Ахмедова Н.Ш. Бошланғич таълим ислохотлари ва кластер методи	133

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Амонов А. Ўзбекистонда спорт машғаласи маросими уч босқичли оммавий спорт-соғломлаштириш ишлари тизимининг ижтимоий мотивацион асоси сифатида	138
Расулов З.П. Тренерга хос касбий тайёргарликни такомиллаштиришнинг назарий асослари	143
Абдулахатов А.Р., Очилов Э.О. Олий таълим муассасалари талабаларига курашнинг тарбиявий аҳамиятини ўргатиш йўллари	148
Маматқулов Р.С., Хамраева М.Т. Практическая подготовка и особенности его организаций в педагогических университетах	151
Ачилов Т.С., Жўрабоев М. М. Профессиональная подготовленность специалиста по физической культуре и спорту	156

БОШЛАНҒИЧ СИНОФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КОМПЕТЕНТЛИК ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДИНАМИК ТИЗИМИ

Каримжонов А., Жабборова О.М.

ТВЧДПИ

Таянч сўзлар: узлуксиз, таълим, компетентлик, билим, малака, кўникма, давлат таълим стандарти, интеллектуал, салоҳият, саводхонлик, динамик, рақобат, стратегик.

Ключевые слова: преемственность, образование, компетенция, знания, навыки, умения, государственный образовательный стандарт, интеллектуальный, потенциальный, грамотный, динамичный, конкурентный, стратегический.

Key words: continuity, education, competence, knowledge, skills, abilities, state educational standard, intellectual, potential, competent, dynamic, competitive, strategic.

Мамлакатимиз узлуксиз таълим тизимининг муҳим босқичларидан бири бўлган бошланғич таълим шахс фаолиятида ўқиш асосий ўринни эгаллайдиган ўқувчилар томонидан илмий билимлар пухта ўзлаштиришига ёрдам берадиган дастлабки кўникмаларни шакллантирувчи давр ҳисобланади.

Замонавий талаблар асосида бўлажак мутахассисларнинг интеллектуал салоҳиятини ривожлантириш ишларини узлуксиз равишда олиб бориш керак ва бунга қўйилган муаммонинг оптимал ечимини топишда илмий қарашлар билан бўлажак мутахассисларни тайёрлашда фанларда интеграциядан фойдаланиш лозим бўлади. Бугунги кунда замонавий таълим жиҳозларида миллат руҳиятининг нозик жиҳатларига кириб бориш ва бошланғич таълимда саводхонлик асосларини пухта эгаллаган ҳолда ҳамда ҳисоблаш тафаккурларининг шаклланишига кенг имкониятлар яратилган. Ана шу сабабли ҳам бугунги таълим тизимимиз жамият тараққиётини мос равишда такомиллаштириб ривожланиб бормоқда ва бунга баркамол авлодни шакллантириш дек муҳим вазифа қўйилган.

Айни пайтда барча педагогик тадбирларга ёшлар таълим-тарбия жараёнининг объектигина эмас балки субъекти яъни ижрочиси ҳам эканлигига алоҳида эътибор берилмоқда. Бу эса таълим олувчилар ва тарбияланувчиларнинг мустақил ҳамда эркин фикрлашларини таъминлашга имкон бермоқда. Айниқса, узлуксиз таълим тизимининг босқичларидан бири бўлмиш бошланғич таълим турли давраларда турлича кўринишларда олиб борилган.

Авесто давридаги таълим-тарбия элементлари:

Биламизки, Марказий Осиё халқлари, ўзбеклар ҳам жаҳондаги энг қадимий халқлардан ҳисобланади ва улар жаҳон илм-фанига, маънавий-маърифий тараққиётга ката ҳисса қўшганлар. Ўтмиш ота – боболаримиз яратган ёдгорликларимизни сақлаш, миллий қадриятларимизни тиклаш ва уларни тарғиб қилиш, қадимий тарихимизни бир ёқлама ёритиш ва чеклаш имкониятлари яратилди.

Бу борадаги илмий изланишларимиз натижаларининг кўрсатишича тафаккурни ривожлантириш ва у орқали инсон маънавий камолотини юксалтириш муаммолари билан халқларимиз шуғулланиб келганлар.

Авесто китобининг муаллифи бўлмиш, Спитама Заратуштра таълимотига биноан – аввал талаба яхши таълим олади, кейин эса ёзишни ўрганиши лозим.

Болаларни ўқитиш ва тарбиялаш қоидалари:

1. Диний ва ахлоқий тарбия.
2. Жисмоний тарбия.
3. Ўқиш ва ёзишни ўрганиш.

Энди бошланғич таълим жараёнини самарадорлигига келсак уни амалга оширишда белгиладиган вазифалар олиб борилаётган илмий-тадқиқот ишимизни тўғри йўлга қўйишга асос бўла олади:

- ўқувчиларнинг ўқишга ва ўрганишга бўлган хошиш ва қизиқишларни рўёбга чиқарувчи ва уларга мос кўникмаларни шакллантириш;
- ўқувчининг саводхонлик асосларини эгаллашларига эришиш;
- ўқувчилар ҳисоблаш тафаккурига тегишли кўникмаларни шакллантириш;
- ўқувчилар интеллектуал салоҳиятига оид бўлган билимларни эгаллашга моил бўлган имкониятларни аниқлаш ва ривожлантириш;
- ўқувчиларнинг ўзлаштираётган ўқув материалининг ҳаётийлигига эришиш;
- ўқувчилардаги шакланган билим ва кўникмаларни ҳаёт учун ва ўрта умумий таълимнинг кейинги қисмидаги ўзлаштирилиши лозим бўлган фанлардаги аҳамиятлилигини ошириш орқали уларнинг билиш фаолиятига қизиқишини мунгазам олиб боришга эришиш.

Бошланғич таълим тизимини Давлат таълим стандартида белгиланган жараённинг таркибини ва ҳудди шу таркибий компонентларини мазмунини модернизатсиялаш бошланғич таълим бериш жараёнида янги замонавий педагогик технологияларни қўллаш имконини беради. Қуйидаги педагогик омилларни қўллаш мумкин:

- Бошланғич таълим жараёнига киритилган ҳар бир таълим соҳаси бўйича белгиладиган таълим мазмунига мос тарзда ўқув материалларининг тадрижий тарзда берилганишини таъминлаш;
- таълим жараёнини таълим соҳаларининг мақсадига бўйсундириш ва таълим соҳаларида мақсадлар мутаносиблигини таъминлаш;
- ҳар бир таълим соҳаси бўйича бошланғич синф ўқувчиларида ҳосил бўладиган кўникма ва малакаларининг аниқ даражаларини ҳамда таълим натижасини баҳолаш мезонига қўйиладиган талабларни бошланғич таълим бўйича Давлат таълим стандартларининг асосий параметрлари бўйича ишлаб чиқиш.

Демак, замонавий бошланғич таълим олдида қуйидагича муоммолар ва уларнинг ечимларини ҳал қилиш вазифалари турибди:

- бошланғич таълимда мустақиллик мафқураси асосларини жорий қилишнинг инноватсион услубларини ишлаб чиқиш;
- бошланғич таълим педагогикаси ва таълим технологияси мазмун-моҳиятини талабаларни билим, кўникма ва малакасига мослаштириш;
- бошланғич таълимни такомиллаштириш ва ривожлантиришда замонавий педагогик технологиялардан кенг фойдаланиш;
- информатсион технологияларни жорий этишнинг дидактик асосларини ишлаб чиқиш;
- бошланғич таълимга оид замонавий ўқув адабиётлар янги авлодини яратиш.

Бошланғич таълим ўқитувчиларини замонавий талаблар асосида рақобатбардош қилиб тайёрлашнинг асосий мазмун-моҳиятини эса узлуксиз таълим тизимининг ахборот технологиялари негизида таъминотини ривожлантириш асосида белгилайди.

Демак, бу бошланғич таълимда илмий педагогик илмий-услубий ва илмий тадқиқот ишларига замонавий услуб ва методларни тадқиқ этиши талаб этилади. Бизга маълумки, олий ўқув юртига ўқишга кирган талаба ДТС талаблари бўйича касбий фаолиятга йўналтирилгунга қадар мураккаб динамик жараённинг иштирокчиси бўлиб қолади. Бундай жараёнда таълим бевучиданҳам, таълим олувчидан ҳам ижодий ва инноватсион фаолиятлар оғушида яшашлик талаб этилади.

Бўлажак бошланғич синф ўқитувчисини тадқиқот манбаси сифатида аниқлаб бўлгандан кейин қуйидагидек бўлажак бошланғич синф ўқитувчисини тайёрлаш жараёнининг такомиллаштириш омиллари ўрганилади:

- Бўлажак бошланғич синф ўқитувчисини тайёрлашга ўрта умумтаълим мактабларида ҳосил бўлган таанг тушунчалар;
- Талаба яшаб турган атроф-муҳитидаги мутахассислик йўналишига таъсир этувчи омиллар;
- Мутахассислик йўналишга тегишли илм-фан ва технологиялар ютуқлари;
- Ўқув воситалар;
- Ўқув усуллари, ўқув шакллари ва педагогик инноватсиялар.

Бу жараёндаги ҳар бир кадам натижаси бўлажак мутахассисга билим бериш давомида назорат қилиб баҳоланиб борилади. Жумладан:

- Биринчи курсда анъанавий таълим жараёни олиб боришда амалда ижодий ёндашган ҳолда муайян мавзулар бўйича реферат ва аниқ мавзу бўйича маъруза матни ёзишга ўргатиш;
- Иккинчи курсда курс иши ва миллий анжуманларда қатнашишига маъруза тизимини ёзишни билмоғи лозим;
- Учинчи курсда бошланғич таълим йўналиши талабалари реферат, илмий маъруза, курс иши, илмий-услубий мақола ва шу кабиларни тайёрлаш кўникмаларига эга бўладилар;
- Тўртинчи курсда бошланғич синф ўқувчилари илмий ходим сифатида шакллана бошланиши керак, яъни, у турли илмий анжуманларга ўз илмий изланишлари натижалари билан қатнашиши керак.

Қайд этилган узлуксизликнинг самарали бўлиши учун албатта қатор талабларни эътиборга олиш лозим бўлади. Бундай талабларни замонавий бўлажак ўқитувчиларга мос ҳолда қуйидагидек кетма-кетликда ифодалаймиз:

- дунёқараш билан боғлиқ тизимли билимларга эга бўлиши гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий долзарб масалаларни билиши мустақил таҳлил қила олиши;
- ватан туйғусини билиш, маънавий, миллий ва умуминсоний қадриятлар масалаларини билиш ва фикрини эркин билдира олиш;
- табиат ва жамиятга кетаётган ходисалар ҳақида тасаввурга эга бўлиши;
- инсонни бошқа инсонга, жамиятга, табиатга, муносабатда бўлиши ва маънавий меъзонларни билиши;
- ахборот йиғиш ва уни сақлаш, қайта ишлаш ўз касбий фаолиятида самарали фойдалана олиши;
- бакалаврият йўналиши бўйича рақобатбардош умумкасбий тайёргарликка эга бўлиши;
- янги замонавий билимларни мустақил равишда ўзлаштириш ва ўз устида ишлаш жараёнидан самарали фойдаланиш;
- соғлом турмуш тарзи ва унга амал қилиш тўғрисидаги илмий тасаввурга эга бўлиши;
- ўқув усуллари, ўқув шакллари ва педагогик инновациялар.

Бошланғич синф ўқитувчисига олий ўқув юртида ўқиш давомида бериладиган таълим-тарбия воситалар шакллари айниқса, таълимга инноватцион ёндашувлар уларни илмий-педагогик ходим қилиб шакллантиришда муҳим асослар бўлиб, улар бўлажак мутахассисга мустаҳкам касбий билим, кўникма ва малакаларни пайдо қилади. Ҳосил бўладиган билим, кўникма ва малакалар ДТСдаги талабларни ҳисобга олган ҳолда назорат қилинади ва баҳоланади.

Адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга кураимиз. “Ўзбекистон”, 2017.

2. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017й., 6-сон, 70- модда.
3. Мирзиёев Ш.М. Қонун устиворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш-юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. “Ўзбекистон”, 2017.
4. Каримжонов. А. «Ўқитувчилар малакасини оширишнинг назарий асослари» Хўжанд 1999 йил.
5. Каримжонов А.-«Харбий педагогика» Шарк. Тошкент 2005 й.
6. Каримжонов А. Педагогик тизимини бошқариш асослари. ТДПИ. 2008 й.
7. Каримжонов А. Таълим тизимини бошқариш асослари. Т.,ТДПИ. 2012 й.
8. Каримжонов А. Педагогик тизимини бошқаришнинг меъёрий асослари. Т., ЧДПИ. 2019 й.

РЕЗЮМЕ

Бугунги кунда мамлакатимизда амалга оширилаётган таълим тизимидаги замонавий ислохотлар, ижтимоий-иқтисодий ривожланиш ҳамда бозор иқтисодиёти чуқур илдиз отиб бораётган даврда миллий дастурга мувофиқ қатор янги талаблар юзага келди. Улар ичида энг муҳимлари; гуруҳларда ўзаро шахсий муносабатлар, раҳбарлик компетенциялари, таълим жараёнини динамик тизими, ўқитувчини шахсий фазилати, таълим тизимини замонавий технологиялари, бошланғич синф ўқитувчисини маҳорати ва қобилиятлардур.

РЕЗЮМЕ

Сегодня, в период современных реформ в системе образования, социально-экономического развития и глубоко укоренившейся рыночной экономики, в соответствии с национальной программой возник ряд новых требований. Наиболее важными из них являются; межличностные отношения в группах, лидерские компетенции, динамическая система образовательного процесса, личностные качества учителя, современные технологии системы образования, умения и навыки учителя начальной школы.

SUMMARY

Today, in the period of modern reforms in the education system, socio-economic development and deeply rooted market economy, a number of new requirements have arisen in accordance with the national program. The most important of these are; interpersonal relationships in groups, leadership competencies, a dynamic system of the educational process, personal qualities of a teacher, modern technologies of the education system, abilities and skills of an elementary school teacher.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМДА ИНТЕРАКТИВ МЕТОДЛАР – СИФАТ ВА КЛАСТЕР САМАРАДОРЛИК ОМИЛИ

Муталова Д.А.

ТВЧДПИ Мактабгача таълим кафедраси ўқитувчиси

Таянч сўзлар: мактабгача таълим ташкилоти, тарбиячи, болалар, узлуксиз таълим тизими, таълим-тарбия, кластер.

Ключевые слова: дошкольная организация, воспитатель, дети, система непрерывного образования, образование, кластер.

Key words: preschool organization, teacher, children, continuing education system, education, cluster.

Бугунги кунда мамлакатимиз таълим тизимида амалга оширилаётган ислохотлар таҳсинга лойиқ. Айниқса, мактабгача таълим тизимининг қайта ислох этилиши мазкур йўналишда педагог кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни такомиллаштиришни талаб этади. Замонавий мактабгача таълим тарбиячиси фарқи ўлароқ педагогик жараёни замонавий усуллар асосида мақсадли, тизимли ва методик жиҳатдан тўғри ташкиллаштиришга ҳаракат қилади. Педагогиканинг муҳим шартлари-